

JARDINERIA DIFERENCIADA

Joan Andreu Verdaguer Vizcarra
Enginyer Tècnic Agrícola de l'Ajuntament de Barcelona.

Introducció:

En la tardor de 1993 a la ciutat de Rennes a França, va tenir lloc un seminari de diverses ciutats europees, que duia com a títol: "Els espais verds urbans: la diferència ecològica", per intercanviar idees i experiències sobre l'aplicació de criteris ecològics en la gestió del verd urbà.

Posteriorment al octubre del 94, a la ciutat d'Estrasburg i amb el títol "*Cap a la gestió diferenciada dels espais verds*" l'ajuntament de Barcelona va participar en representació de la conca Mediterrània per exposar les seves experiències.

Amb aquests criteris que llavors es començaven a imposar, el que es pretenia era trobar una relació més equilibrada entre vegetació i l'entorn urbà a treves d'una planificació racional del verd i una utilització més acurada dels recursos naturals.

Per tant l'objectiu es aconseguir una ciutat més sostenible, amb una major incidència ambiental de la naturalesa en la ciutat, amb un menor cost de manteniment i una tipologia vegetal més arrelada.

El clima mediterrani, te unes condicions específiques d'insolació, pluviometria i distribució de temperatures que configuren un cens específic de plantes autòctones moltes de les quals son aptes per l'ús en jardineria urbana.

Sigui com sigui, el clima mediterrani te una vegetació específica composta per més de 171 famílies que inclouen 1644 gèneres i un total de 20.000 espècies diferents.

Pel que fa a la jardineria urbana, les condicions climàtiques mediterrànies es caracteritzen per tenir, normalment poca disponibilitat d'aigua i aquesta es sovint de baixa qualitat per l'abundància de carbonats i sals.

Durant els períodes secs, les gespes i els prats rústics presenten un to marronós si no es reguen i els arbres pateixen estrès hídric, que es manifesta amb la caiguda prematura de les fulles per evitar la transpiració.

Cal senyalar també que els espais verds presenten sovint problemes de drenatge, filtració d'aigua i pèrdua de sol per erosió en les zones on hi ha fortes pendents.

Ara fa dons, cinc anys que Parcs i Jardins de l'Ajuntament de Barcelona treballa amb l'objectiu d'aplicar criteris ecològics en el tractament dels espais verds, en un procés a llarg termini que compren diferents temes de treball.

Cal dir que actualment estem en un procés de revisió.

Catàleg d'espècies:

Una de les premisses establertes en la gestió diferenciada dels espais verds es l'elaboració d'un catàleg d'espècies aptes per viure en el clima mediterrani, les quals la formen plantes autòctones del Mediterrani i de les àrees homoclimàtiques, amb l'afegit d'espècies que encara que no son d'origen Mediterrani, s'han adaptat perfectament les condicions adverses de la ciutat. Les plantes d'aquest catàleg que inclouen arbres i arbustos persistents i caducifolis, palmeres, planta vivaç, aquàtiques, enfiladisses i anuals es una eina dinàmica que incorpora noves espècies a mesura que l'experimentació controlada demostra la seva bona adaptació al medi urbà. El llistat permet planificar tan la política de plantació i manteniment dels jardins urbans com també els criteris de producció de plantes en els nostres vivers, que treballen sota unes directrius molt específiques que sovint no coincideixen amb les del mercat.

No totes les plantes poden viure en les condicions específiques marcades per el clima mediterrani, però aquest permet, en canvi, el desenvolupament de més de 20.000 espècies de plantes autòctones procedents de totes les regions que gaudeixen d'aquest clima.

Durant molts anys, les tradicions de jardineria basades en l'exaltació de les plantes forànies sembraren els espais verds públics de espècies exòtiques en detriment de les plantes autòctones, considerades poc ornamentals, el que va suposar la seva practica eliminació dels parcs públics.

No totes les plantes que viuen en la seva àrea climàtica es desenvolupen correctament al introduir-les en un ecosistema específic com la ciutat, encara que aquesta es trobi en una mateixa àrea d'influència climàtica. Per posar un exemple, la *Santolina chamaecyparissus*, com la majoria de les plantes de fulla gris, es molt resistent a la salinitat i ha donat un resultat excel·lent en plantacions vora el mar. En canvi i a conseqüència d'aquestes mateixes característiques té tendència a recollir les partícules pol·lucionants de l'ambient, el que acaba donant-li una tonalitat fosca i bruta en les fulles. Per tant, es tracta d'una planta que encara que resisteix, es inadequada per les zones pròximes a la circulació rodada.

Les condicions de la vida urbana, comporten a més a més de la pol·lució uns altres factors negatius per la vegetació, com es l'alt nivell de CO2 en l'ambient, la limitació d'aigua o l'excés de salinitat en el sol i en l'aire en el cas de ciutats costaneres com Barcelona. Aquestes condicions adverses afecten de diferent manera a les plantes de la ciutat. Les autòctones, en principi i excepte algun cas com l'anteriorment citat, resisteixen millor les adversitats pròpies de l'ambient urbà que les procedents d'altres zones climàtiques.

La introducció de plantes adaptades en la vegetació dels espais verds públics permeten, a més a més de les avantatges anteriorment citades, crear una "imatge de identitat local" que remetent al ciutadà a un paisatge natural conegut i amb el qual se sent identificat.

Tipificació dels espais verds urbans:

L'adaptació dels espais verds urbans als criteris de la jardineria sostenible és un procés llarg, donat que es treballa en jardins ja existents, alguns dels quals tenen a mes una identitat el suficientment consolidada per no admetre masses modificacions. Més que introduir un tall radical en la seva tipologia, es tracta de marcar unes tendències de desenvolupament i manteniment, en la mesura en que les actuacions que s'hi facin serveixin per afavorir el procés de transformació.

Però aquestes actuacions varien segons el tipus de jardí sobre el que es treballa. El primer pas va ser, doncs realitzar una classificació exhaustiva dels espais verds, agrupant-los en quatre categories diferents segons el tipus de manteniment que haurà de realitzar-s'hi. No es el mateix un jardí històric que un parc forestal, o un parterre de la via pública que una arbreda d'una plaça.

Es van establir doncs quatre nivells diferenciats de manteniment, cada un d'ells amb un calendari detallat de les feines a realitzar, freqüències de les podes i segues, de les plantacions, del retall de vorades, del manteniment de camins i paviments, dels tractaments fitosanitaris, del reg, etc.

Paral·lelament, es van fixar uns criteris de transformació per marcar cap on hauria d'anar cada espai segons la seva tipologia. L'aposta general és una tendència a naturalitzar els espais públics fent-los més suaus, amb paviments tous, amb una major presència de les plantes mediterrànies i més aptes per complir les funcions ecològiques del verd urbà, es a dir, amb més arbres i més aïllats de la contaminació acústica i de la pol·lució de la ciutat.

El nivell A agrupa els parcs històrics, els temàtics, els punts emblemàtics de la jardineria urbana i les jardineres. Aquí les modificacions en els criteris de manteniment son mínims ja que són espais que han de conservar la seva fisonomia i el seu valor com a jardineria tradicional. En aquest nivell l'objectiu és arribar a la màxima qualitat possible amb una imatge, però pròpia de la nostre identitat.

El nivell B constitueix el 64% dels espais verds de la ciutat y inclouen el conjunt de parcs i places urbanes, així com els parterres convencionals, i es en aquest apartat on la transformació pot ser més visible. A nivell general, la naturalització d'aquests espais comporta la eliminació de les grans superfícies de gespa ornamental canviant-les per catifes de planta entapitzant o agrupacions d'arbustos autòctons, la creació de pantalles acústiques perimetrals, el increment de l'arbrat, la supressió de parterres de flor de temporada, la introducció progressiva de plantes mediterrànies i l'utilització d'encoxinaments per evitar l'evaporació del sòl. Al mateix temps, es redueix allí on sigui possible, el treball de jardineria dedicat a crear imatges artificials, per exemple, en la poda de les tanques, sense consentir, evidentment, un aspecte descuidat del conjunt del espai. La conseqüència d'aquestes actuacions, aquí explicades de manera resumida, es que els espais verds requereixen a la llarga menys manteniment, que consumeixen molta menys aigua i que presenten un aspecte més naturalitzat i més gratificant per l'usuari.

El nivell C es refereix als Parcs forestals, on la vocació de naturalitzar és extrema. Les tasques de manteniment es limiten, bàsicament, a la neteja, desbrossament, conservació de la xarxa de camins i reforestació amb exemplars autòctons. La prevenció d'incendis, una de les majors plagues dels boscos mediterranis, te aquí un paper fonamental. El mateix tractament es fa extensiu als talussos o a les illetes enclavades en la xarxa viària. En general es tendeix a substituir la gespa convencional per prades naturals amb plantes anuals silvestres, i a crear agrupacions d'arbres, com petits boscos aïllats entre la circulació. Es a dir, es creen espais que requereixen un manteniment mínim i al mateix temps tenen un impacte paisatgístic més gran.

El nivell D es refereix a l'arbrat del carrer, plaçes pavimentades i mitjanes. Barcelona te 150.000 arbres viaris, es planten més de 4.000 unitats cada any, s'han establert unes normes molt estrictes de recepció i plantació d'arbres joves.

Pel que fa referència al manteniment de l'arbrat viari, potser el més rellevant és la reducció de la poda a la mínima expressió, el suficient per assegurar un bon creixement del mateix i una eliminació de les branques que poden ser causa de problemes a la circulació i als veïns. Per tant, es tracta d'una poda de neteja, de realçament de capçada o be motivada per unes causes molt concretes. Convé destacar per últim, l'esforç per fomentar la biodiversitat de les espècies d'arbres plantats de manera que es reparteix el risc general en el cas de l'aparició d'alguna plaga.

L'aigua, un be escàs:

En les zones de clima mediterrani, l'aigua es un factor essencial per el manteniment dels espais verds, però al mateix temps es un element que no es pot malversar. El reg dels espais verds públics consumeix cada any una important quantitat d'aigua, parlem de 3.266.399 m3 durant l'any 1998, que en la majoria dels casos és potabilizada i per tant d'alt cost econòmic. Poder emmagatzemar l'aigua que cau en abundància en determinades èpoques de l'any per usar-la durant els períodes de sequera es converteix en una mesura molt recomanable en les ciutats mediterrànies.

L'aprofitament de les aigües freàtiques així com la dels pous naturals es converteix en una fita important de la gestió dels espais verds, actualment s'està captant les aigües procedents dels túnels del metro de Barcelona (310.000 m3/any) que fins ara s'abocaven al mar a traves del clavegueram, regant amb aquest sistema el Parc del Poblenou i la Rbla. Taulat 5,6ha., i està previst incrementar-les en 6,5ha més. Així també tenim 11 punts on captem l'aigua de pous existents o dipòsits aigües pluvials.

La selecció de plantes agrupant-les segons les necessitats hídriques i la eliminació de grans extensions de gespa redueixen les expectatives de consum d'aigua, però fins i tot així, el reg resulta indispensable per una bona conservació dels espais verds. El camí per reduir el consum passa doncs per dos punts essencials: L'aprofitament estricte i rigorós del cabdal de reg mitjançant l'automatització per aspersion del reg que pot comportar un estalvi del 30% del volum d'aigua respecte al reg manual, i com ja s'ha dit, l'ús dels recursos naturals d'aigua procedents dels freàtics o dipòsits de recollida d'aigües pluvials.

La fauna en els parcs de la ciutat:

Un altre aspecte interessant de la concepció global de la gestió diferenciada de la jardineria és la de considerar els Parcs de la ciutat com l'habitat de diverses espècies animals, especialment ocells i petits mamífers. La presència d'animals en els parcs té un altre sentit a més del educatiu ja que algunes aus i mamífers juguen un paper important amb la lluita contra plagues i malures que afecten a les plantes, ja que s'alimenten d'insectes que en alguns casos son perjudicials. La protecció i fomentació d'ocells insectívors com la mallerenga, el raspinell o el gamarús, en un parc significa reduir, de manera notable l'ús de plaguicides químics. En aquest sentit s'han col·locat més de 1000 caixes niu per contribuir a fixar la població de les aus.

Un altre tipus de fauna igualment interessant es la dels insectes, amfibis i peixos propis dels estanys existents en els parcs que permet establir ecosistemes aquàtics que incrementen la riquesa faunística dels espais verds.

Tractaments dels residus vegetals:

Parcs i Jardins té un programa propi de reciclatge de residus vegetals amb l'objectiu de retornar als parcs de la ciutat els residus vegetals que generen. Un element fonamental d'aquest programa es la recollida selectiva de residus en els mateixos parcs a partir d'uns contenidors destinats als residus urbans, es a dir, llaunes, papers i plàstics majoritàriament que son retirats per els serveis de neteja de la ciutat i uns altres contenidors específics de residus vegetals que es porten a una planta privada de compostatge situada a les afores de Barcelona.

Tanmateix es genera residu verd que directament es triturat quan s'efectuen els treballs de poda, aquest residu (279,95 tn des del gener de 1999) és compostat a la planta del Costa i Llobera posada en funcionament aquest any. També , dir dels tractaments de residus verds generats en els jardins que en poca quantitat s'està compostant en el propi parc la qual cosa és important per a la sensibilització de la població.

Formació i divulgació:

Efectivament, per tirar endavant la gestió de la jardineria sostenible cal captar la implícit dels ciutadans i del col·lectiu de treballadors de Parcs i Jardins.

La divulgació i explicació dels criteris de sostenibilitat aplicats a la jardineria es bàsic per dos qüestions: que els ciutadans entenguin la transformació en el manteniment i imatge del seu verd públic i també perquè aquesta sostenibilitat es possible amb la seva col·laboració.

D'altre banda la formació i reciclatge dels treballadors de Parcs i Jardins és un element important perquè canviïn els hàbits i les maneres de fer per la qual cosa quan més raonat i explicat estigui, millor. Des de 1994 fins ara Parcs i Jardins ha fet més de 84.000h de formació del personal perquè aquest és un aspecte bàsic per tirar endavant aquest sistema de gestió de jardineria sostenible.